

Олександр КИЩЕРА

ЧИ УКРАЇНЦІ — АНТИСЕМІТИ? (ПОГЛЯД ЛІКАРЯ-ПЕДАГОГА)

На підставі спогадів батьків, вчителів та близьких осіб, а також низки публікацій, автор викладає свій погляд на історію українсько-єврейських стосунків в Україні, зокрема — в Галичині, передусім — з погляду лікаря. Автор згадує своїх колег і вчителів-євреїв, лікарів, які несли допомогу найбільш вразливим верствам єврейського населення, роль митрополита Андрея Шептицького та його оточення в порятунку євреїв. Водночас автор критикує публікації єврейських авторів, що мають на меті кинути тінь на український народ, створити образ українця — антисеміта.

Майже рік Україна веде криваву боротьбу за свої права, за незалежність своєї держави. В цій боротьбі віддають своє життя патріоти України, незалежно від їх етнічної чи віросповідної належності: українці, росіяни, вірмени, євреї, християни різних конфесій, юдеї, мусульмани. Тим надуманішими і фальшивими виглядають звинувачення українців, зокрема галичан, в ксенофобії, передусім — в юдофобії, які часто з'являлися на сторінках преси минулого десятиліття.

Хочу оприлюднити свій погляд на ситуацію щодо українсько-єврейських відносин в Галичині, та й, в ширшому плані, серед національно свідомих українців.

Розповідь розпочну спогадами моїх батьків — Омеляна, колишнього сотника Української Галицької Армії, згодом інженера — економіста, урядовця Ревізійного Союзу Українських Кооператив (РСУК) та Юлії — колишньої працівниці секретаріату УНР.

Ото ж, мої батьки від маленького виховували мене в патріотичному дусі, при цьому були толерантними щодо походження особи, її національної чи віросповідної належності.

Маму завжди обурювали розповіді про ініційовані Головним Отаманом єврейські погроми. „Брехня, комуністична пропаганда,- обурювалася вона. — Я сама готувала накази С.Петлюри про покарання старшин (офіцерів) за знущання над жидами. Декілька разів за такі вчинки карали смертю...“

Ще мама згадувала, як у березні 1919 року вояки армії УНР зуміли припинити єврейський погром в Коростені, вчинений бійцями Червоної Армії.

На сороковий день після вбивства Симона Петлюри 4 липня 1926 року чільний ідеолог сіонізму Володимир Зеєв-Жаботинський заявив у нью-йоркському *The Jewish Morning Journal* (цитую за М.Фішбеєм) [24].

Ні Петлюра, ні Винниченко, ні решта видатних членів цього українського уряду ніколи не були тими, як їх називають, „погромниками“.(...) я добре знаю цей тип українського інтелігента-націоналіста з соціалістичними поглядами. Я з ними виріс, разом із ними провадив боротьбу проти антисемітів і русифікаторів — єврейських та українських. Ані мене, ані решту думаючих сіоністів південної Росії не переконують, що людей цього типу можна вважати за антисемітів.

На захист Симона Петлюри виступав і правовірний єврей Арнольд Марголін (1877—1956), який зумів послідовно показати безглуздість звинувачення Головного Отамана в антисемітизмі. Моя мама розповідала про Арнольда Давидовича Марголіна, особу, близьку до Головного Отамана, українського дипломата, щирого патріота України. Цей правовірний єврей, київський адвокат, був товаришем (заступником) Міністра закордонних справ в уряді Чеховича, репрезентував Україну на переговорах з представниками Антанти (Одеса), був членом об'єднаної української делегації ЗУНР та УНР на паризькій мирній конференції, відстоював право українського народу на створення незалежної соборної держави, працював юрисконсультом української делегації в Лізі Націй, в еміграції став почесним доктором права Українського вільного університету в Мюнхені, професором Українського технічного інституту в Нью-Йорку, членом-кореспондентом Української вільної академії наук в США [25].

Про Людвіга Розенберга (? — 1940) я чув і від мого тата і від професора Ярослава Дашкевича — сина полковника Романа Дашкевича та Олени Степанів. Ще від 1914 року Л.Розенберг під стрілецьким псевдонімом Володимир Чорній був сотником, а згодом — членом проводу Наддніпрянського січового стрілецтва, користувався довірою Євгена Коновальця, мав неабиякі заслуги в вишколі Наддніпрянського січового стрілецтва, виконував серйозні дипломатичні доручення [9,10,11,18,20, 22, 26].

Зрештою, відомо, що в легіоні Українських Січових Стрільців служили і представники єврейського населення Волині. В історичних виданнях, присвячених УСС та УГА можна побачити фотографію похорону одного з добровольців-євреїв Осипа Литвака, кравця з Володимира Волинського на єврейському цвинтарі в Рогатині [22]

А ще розповідали про славний Жидівський Пробоевий Курінь УГА, сформований на Тернопільщині. Хоча єврейське населення ЗУНР було звільненим від військової повинності, тим не менше вони створили загони єврейської міліції, що захищала єврейське населення від польських погромників. Згодом на основі цих загонів створено Жидівський пробоевий (штурмовий) курінь, в якому служило 1200 євреїв та українців, поділених на чотири сотні та кулеметну частину [20]. Командував куренем поручник Соломон Ляйнберг; його пам'ять увічнено в назві однієї з Львівських вулиць. Курінь відзначився в боях з польськими військами на лінії Максимівка-Романове Село-Жеребки-Колодіївка, прикривав відступ частин I корпусу за Збруч в районі Скалата, Гримайлова та Гусятин, прославився в штурмі Михальполя. На Східній Україні курінь поручника Ляйнберга відзначився в боях з більшовиками під Проскуровим, Вінницею, Фастовом і Бердичевом, заслужив довіру населення. Внаслідок бойових дій і епідемії тифу курінь втратив до 2/3 особового складу [21, 22]. Досить багато євреїв було в службах УГА, що вимагали спеціальної підготовки: зв'язку, медичній службі, ветеринарії, інженерних підрозділах тощо (комендант радіослужби Л.Ляйнберг, комендант технічної сотні Ш.Баренбліт, ветеринар Б.Буксман, лікар-сотник Фастман) [22]. Моноетнічною була єврейська чота Гуцульського куреня УГА. „Зразком українського патріота і оборонця України“ названо командира кінної кулеметної сотні, бригади УГА С.Ротенберга. Стаття В.Михайліва про нього була опублікована в львівській „Ратуші“ за 1990 рік [22].

Українські лікарі співчутливо відносилися до єврейської бідноти. Мій вчитель професор Роман Олександрович Барияк розповідав, що, працюючи лікарем на викликах в „Касі Хворих“ йому часто-густо доводилося стикатися з крайньою нуждою і відсутністю елементарних гігієнічних умов. Але особливо нужденними були родини єврейських ремісників і мандрівних купців. Митрополит Андрей Шептицький пильно стежив, щоби в спонсорованій ним „Народній Лічниці“ у Львові медична допомога надавалася „без будь-якої оплати та без різниці народности і віросповідання“.

В книзі Івана Корсака „Тиха правда Модеста Левицького“ [14] наводиться такий епізод: *Їхали вони (з Дмитром Дорошенком і Іваном Зілинським на козацькі могили в Берестечку) (...) з Радивилова на підводі довгенько, їхали розбитою тряскою дорогою. (...) Подорож їх*

продовжували непередбачені зупинки і зустрічі з єврейською біднотою. Звістка про проїзд шанованого в краях лікаря якимось чином бігла куди швидше змучених нелегкою дорогою коней, що втомлено трясли головами, боронячись від набридливих гедзів. До Левицького на кожній зупинці приводили матері своїх замурзаних діток з тою чи тою хворобою. І він не міг нікому відмовити, вислухував і вистукував тих дітлахів, прописував ліки та давав поради. А що Модест Пилипович вільно володів єврейською мовою, то це тільки підсилювало довіру до лікаря, який за свій клопіт до того ж не хотів і шеляга. Згадуватиме через роки Дорошенко: „Левицький брав їх на руки, гладив по голові, вислухував, розпитував матерів, і ці виливали свої жалі. Розмовляли по-жидівськи. Ми ледве могли вирвати нашого доктора й увільнити його від настирливих пацієнтів.

Подібною, якщо не більшою, була пошана з боку єврейської спільноти Буковини до вихідця з Чернівців хірурга світової слави професора Йогана Мікуліча. „Передусім — милий Пан Бог, а наступний — пан професор Мікуліч“ — таким чином професора підносили на вищий рівень, ніж, скажімо, найшановніших рабинів. Коли єврейська спільнота відправляла славного лікаря на залізничний вокзал, кожен намагався бодай доторкнутися до його одягу, а дехто сідав до потяга, щоби проїхати з ним хоча б одну зупинку [27].

В тридцятих роках серед львівської української інтелігенції дуже популярним був лікар стоматолог Яків Насс, колишній підстаршина (здається — старший десятник) санітарної служби УСС. Лікували у нього зуби і ми. На стінах почекальні його стоматологічного кабінету при вулиці Сикстуській (теперішня Дорошенка) були розвішані його фотографії в однострої УГА та мазепинці з тризубом. Напевне був у цьому і елемент реклами, зрештою кабінет доктора Насса рекламувався і в „Календаріку українського кооператора“ і в українських галицьких часописах. Тато звертався до нього, як до комбатанта словами „пане товаришу“. Розмовляв доктор Насс чистою літературною українською мовою, носив пропам'ятну відзнаку „Червоної Калини“ і вважав себе українцем. За німецької окупації українське підпілля пропонувало Нассові та його родині перейти на нелегальне становище. Проте він відмовився від такої пропозиції і добровільно пішов в гетто. Вважав, що в цій ситуації зобов'язаний бути з євреями, допомагати їм. Там його слід і загинув [9, 18].

В часі німецької окупації моя мама інколи, проте з певною періодичністю, носила продуктові передачі нібито знайомим, що перебували в лікарні. Вже значно пізніше я довідався про те, що це була акція, організована львівським жіноцтвом — вони по черзі носили продукти і га-

рячу страву євреям, яких переховували в монаших спільнотах. Знаю, що одним з місць, де переховували євреїв, була взуттєва фабрика „Золід“, розташована на площі перед єзуїтським костелом (нині — гарнізонна церква св. Петра і Павла). Фабрикою легально володів один з найближчих співробітників митрополита Андрея Шептицького, ієромонах-студит, німець, до речі, о.Йоган Петерс. Власне там, в підвалах-складах фабрики, переховували юдеїв. Зайве говорити, що чекало б і Митрополита, і отця Петерса, і жінок, що носили їжу, в разі викриття. Факт, що після викриття масових вбивств в'язнів в тюрмах Львова та інших міст Галичини вину за цей злочин німці покладали на євреїв, тому їх притягали до винесення трупів з камер. Але зображувати українську поліцію та офіційні українські установи, що діяли в часі німецької окупації вбивцями-садистами щонайменше не справедливо. Згадаймо хоча б члена ОУН та коменданта української поліції у Львові Івана Равлика, розстріляного нацистами за протидію єврейським погромам після розкриття масових злочинів щодо невинних людей у в'язницях Львова (вступ Жанни Ковби і Мирослава Мариновича до українського видання книги Курта Левіна) [16].

Початкову освіту я отримав в передшкіллі (дитячий садок і підготовчий клас) та школі Сестер Василянок у Львові. Школа була базовою для навчання слухачок вчительської Семінарії СС Василянок, а опікувався усім цим комплексом Митрополит Андрей Шептицький. Пам'ятаю достеменно, що в моїй класі (так тоді говорилося і писалося) була чи не третина православних і одна єврейка, Анна на ім'я. Православні і тоді, і потім, коли вони, разом зі мною вчилися в гімназії, вчащали до греко-католицької церкви. Лише в кінці навчального року, отримуючи свідоцтва (табелі), ми могли заглянути до графи, де позначалося віросповідання: греко-католицьке, „ортодоксальне“ (православне) або, у Анни,— „мойсеєве“. Принагідно зазначу, що православні так і залишалися православними, а „визнавці Мойсея“ — його визнавцями. Митрополит Андрей строго забороняв будь-яку агітацію щодо зміни віри чи конфесійної належності.

В „Календаріку Українського Кооператора“, що про нього я вже згадував, було позначено всі греко-католицькі, римо-католицькі та жидівські свята [12]. Пам'ятаю, як, ще маленьким, ми йшли з Татом вулицею Сербською, мимо маленьких єврейських крамничок. На табуретках при вході до крамниць сиділи їх власники — в халатах, традиційних ярмулках на голові і чемно віталися з Татом, а той увічливо їм відповідав. Хоча українські кооператори і були конкурентами євреїв в торгівлі... Зрештою, під час т.зв. паціфікацій (тридцятих років) польські шовіністи громили і українські кооперативні організації і єврейські крамнички.

Навчаючись в Львівському медичному інституті мені неодноразово доводилося контактувати з євреями. З викладачів особливо запам'ятався доцент кафедри анатомії Едвард Леонович Фрайфельд, людина високої культури, що володіла вишуканою літературною українською мовою, багатолітній редактор інститутської багатотиражки, дослідник історії Українського Таємного Університету. Ще донедавна Едвард Леонович ніколи не забував привітати мене з Різдом Христовим і Великоднем. В моїй групі вчився значно старший за мене Яків Геніг, львівський єврей, одружений з українкою, статечна, працююча людина. Він не раз говорив мені: „Олесю, для тебе я — галицький жид, але для східняків — єврей. Бо, як ти, напевне, знаєш в Галичині євреями називали жидівську „шантрапу“.

Мою однокласницю Мар'яну Моргенштерн, „східнячку“ з неможливою інтелігентною родиною, любили всі. Вона тривалий час працювала дільничним лікарем в Личаківському районі і користувалася незаперечним авторитетом серед місцевих українців. Згодом виїхала до Ізраїлю.

Шістдесятих-сімдесятих років я і моя дружина часто бували в середовищі львівських художників. Декілька з них: професор Роман Сельський, Роман Турин, Леопольд Левицький були одружені з єврейками. Дружина Романа Турина загинула в гетто. Маргіта Сельська — учениця француза Фернана Леже малювала гуцульські пейзажі, портрети народних майстрів Гуцульщини. Понад усе любила Карпати і верховинців.

Романтична історія про єврейську дівчину Стелу Кренцбах, яка, за легендою, служила в УПА і лише завдяки повстанцям зберегла своє життя, була сприйнята з ентузіазмом і розтиражована, та, на жаль, не знайшла серйозного підтвердження. Не виключено, що це таки своєрідна легенда, хоча — з правдоподібним сюжетом. Своєрідною легендою подібною за тематикою є моє оповідання „Контрактура“, побудоване на підставі низки достеменних фактів [13]. І українською, і єврейською спільнотою Львова це оповідання було прихильно сприйняте, а читачі часто-густо пов'язували героїв цього оповідання з конкретними особами та подіями. Це свідчить, що подібні історії таки мали місце.

Зрештою, не викликає сумнівів факт, що Наталія Шухевич, дружина головного командира УПА Романа Шухевича (генерала „Чупринки“) переховувала у своєму будинку сусідську семирічну дівчинку-єврейку Ірину Райхенберг. Використовуючи свої можливості, Роман Шухевич допоміг виготовити дівчинці нові документи де ім'я змінено на Ірину Василівну Рижко, за легендою — доньку загиблого радянського офіцера. Навіть рік народження змінено з 1936 на 1937. Після арешту Наталії Шухевич гестапо, дівчинку переховували монахині Василіянки в Пилипові поблизу Куликова, де вона пережила окупацію і Голокост. Померла

2007 року, в Києві живе її син Володимир, з яким контактував син генерала Юрій Шухевич. Прізвище Райхенберг є в базі даних жертв меморіалу Яд-Вашем в Ізраїлі [10].

Не сумніваюся, що на східній Україні в період голодомору тридцятих років євреї нерідко допомагали вижити українському населенню. Показовим є вчинок Мойсея Григоровича Блувштейна, агронома радгоспу „Профінтерн“ у Вовчанському районі на Харківщині. Голодного 1933 року він, не зважаючи на строгу заборону, розкрив бурти з цукровим буряком і роздав голодуючим селянам декілька тон коренів, за що відбув п'ять років в'язниці [2, 3].

Коли, на світанку нашої незалежності, ми з колегами Аретієм Кравцем і Олегом Іванцівим розшукували в Сколівських Карпатах сліди повстанських підземних шпиталіків, нас інколи супроводив старий повстанець, багатолітній в'язень сталінських таборів Василь Підгородецький, що про нього, до речі, позитивно згадує в своїх спогадах правозахисник доктор Семен Глузман. „Близько половини лікарів, що обслуговували повстанців, були євреями,— казав він. — Багато з них підривало себе гранатами разом з пораненими повстанцями, щоб не здатися большевикам і їхніми останніми словами були: „Слава Україні!“ А ось епізод з табірної життя п. Василя: з інтерв'ю журналові „Державність, №2 за 1993 рік [19]: „...хочу навести приклад, як ми, українські націоналісти, захищали жидів у московських концтаборах. І нехай ці, що з нами їли з однієї шайки баланду, це підтвердять, якщо хтось із них залишився живим і має совість. Хай напише про це у їхній кнесет!

А було це так: капітан МВД Охрімушін підмовив кримінальних злочинців, щоб вигнали із нашого табору жидів, „щоб не смерділи“. Але ми вважали в'язнів усіх націй однією сім'єю, не дали познущатись над ними. Ми захистили жидів, попередивши кримінальних злочинців у їхніх же бараках, що коли вони битимуть жидів, матимуть справу з нами...І кримінальники почали проситись і вибачатись. У таборі жиди були нарівні з нами, такі як і ми каторжани, одна сім'я.“

Цей факт підтверджує правозахисник і співкамерник Василя Підгородецького доктор Семен Глузман і називає ім'я кримінального авторитета, з яким той вів перемовини — Рудік Афонін [3, 4].

С. Глузман називає і інших повстанців, що їх уважає своїми „вчителями і старшими друзями“: Василя Піруса, Дмитра Басараба, Євгена Пришляка, Степана Мамчура. З особливою теплотою згадує, як Василь Пірус 1973 року привітав від імені українських повстанців євреїв з Днем Незалежності Ізраїлю [6, 7, 10, 23].

У праці члена НТШ Аретія Кравця [15] наводяться дані про таких лікарів УПА єврейської національності. Через закони конспірації імена

багатьох залишилися невідомими (доктор „Кум“, доктор „Раг“, доктор „Ікс“, доктор „Доктор“ та ін.). Достеменно відомо про доктора Самуеля Ноймана („Максимович“) зі Стрия, якого, разом з матір'ю звільнила з гетто та забезпечила документами на прізвище В. Максимовича Служба Безпеки ОУН. „Максимович“ служив на посаді курінного лікаря в старшинській школі „Олені“, і загинув в Чорному лісі 1945 року. Члени Лікарської комісії НТШ Я. Ганіткевич, А. Кравець, З. Служинська підготували набір світлин „Лікарі УПА — воїни без меча“, серед лікарів-українців є фото єврея Самуеля Ноймана, лікаря УПА. Також документально підтверджена служба в УПА львівського лікаря Абрагама Штерцера. Командири УПА доручили йому заснувати незалежну єврейську партизанську одиницю, забезпечили їх зброєю та амуніцією [15]. Доктор „Кум“ закінчив життя самогубством в оточеній підпільній „шпитальці“, посмертно нагороджений Срібним Хрестом Заслуги УПА [15]. Доктор Шая Давидович Варм, окрім безпосередньої праці лікарем УПА, провадив курси медсестер, схоплений військами МГБ 1944 року на суді поведився гідно, отримав 20 років каторги [15].

На жаль, поряд з тверезою оцінкою минулих подій [6, 7, 10, 13, 24], розігрується „мічена карта“ [24], що має на меті протидіяти інтеграції України у європейську спільноту. У вже згаданій книзі спогадів Курта Левіна, що вижив завдяки Митрополитові Андрееві Шептицькому і українським монахам, зустрічаємо такі характеристики українців як „кровожадні німецькі і українські садисти“, „українські мучителі“, або висловлювання „Їх стерегли німецькі вівчарки та українська поліція.“ [16].

Це перегукується з антиукраїнськими висловлюваннями львів'янина за походженням відомого письменника-фантаста Станіслава Лема, що містяться в романі „Szpital Przemienienia“ („Лікарня Преображення“). Ліквідацію лікарні для психічно хворих нацисти доручають українцям („...гайдамацьким поліцаям. Тобто українським.“). Подальші, образливі для українців, слова автор вкладає в уста німецького офіцера, звичайно ж, німецькою мовою. Подаю їх в перекладі на українську [28]: „...*Ми лише пильнуємо, все інше зроблять українці. Вони прагнуть крові, як пси... Вони-як соколи... їх потрібно годувати сирим м'ясом — розсміявся німецький психіатр.*“

21 жовтня 2013 року в австрійському тижневику „Profil“ з'явилася стаття „Жиди, кровопивці“, в якій Івана Франка названо „антисемітом“. Не завдавши собі праці познайомитися з основними творами Каменяра, автор вирвав з контексту декілька цитат, де Франко характеризує підприємців-експлуататорів в Галичині та пропонує знести погруддя Івана Франка в центрі Відня. Німецькомовний Інтернет відреагував досить

жорстко [29], не забарилася реакція і з боку української преси [8]. Бо ж не може вважатися антисемітом вчений європейського рівня, що охоче приятелював з євреями. Ще в гімназії дружні стосунки лучили його з бідним євреєм Лімбахом, а згодом — з впливовим єврейським вченим Теодором Герцлем, автором відомої праці „Єврейська держава“. Поет неодноразово ставав на захист прав єврейського населення Галичини. Авторам згаданого пасквілю варт було б прочитати бодай поему „Сурка“, а ще краще — „Мойсея“. Що ж до епітетів... Так само можна було б назвати українофобом Марка Кропивницького за те, що він назвав багатого і зажерливого українського „нувориша“ „глітаєм, або ж павуком“. Чи ж не правда?

ЛІТЕРАТУРА

1. Блог О. Білецькогою. Урок УПА. 9.12.2008[Електронний ресурс]/О.Білецький.— Режим доступу:www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/.../198—212.pdf
2. Блувштейн Г. Сторінка голодомору 1933 року на харківщині / Г. Блувштейн // Шолом.— 2007.— №1 (135).— С.5.
3. Блувштейн Г. Спогад про батька / Г. Блувштейн // Схід та Захід-плюс.— 2007.— №5 (5).—С.4.
4. Ваксман Зельман [Електронний ресурс] / Історія української медицини.— Режим доступу: <http://intranet.tdmu.edu.ua>.
5. Гірняк Н. 48 днів на чолі Тернопільської військової округи// Календар „Червоної Каліни“ на 1938 рік.— Львів, 1937.— С. 130—141.
6. Глузман С. Із бандерівцями ми їли на одній тумбочці / С. Глузман // Газета по-українськи.—20.11.2009.— №933.— рубрика „Історія“.
7. Глузман С. Рисунки по пам'яті или Воспоминания отсидента / С. Глузман // Новости Хадашот [Електронний ресурс].— Режим доступу: hadashot.riev.ua (avtor) semen-gluzman
8. Гнатюк М. „Ми не є антисемітами. Говоримо се явно і одверто“ Іван Франко і галицьке єврейство / М. Гнатюк // День.— 2013.— №209—210.— С.8.
9. Дашкевич Я. Взаємовідносини між українським та єврейським населенням у східній Галичині (кінець ХІХ— початок ХХ ст.) / Я. Дашкевич // Укр. Історичний журнал.— 1990.— №10.— С.63—73.
10. Евреям нашлось место в строю / Глобальный еврейский on-line центр Jewish Ru [Електронний ресурс].— Режим доступу: Ошибка! Недопустимый объект гиперссылки..
11. За волю України: історичний збірник УСС:В 50-ліття виступу Українських Січових Стрільців проти Москви:1914—1916.— Нью Йорк.—1967.— 608 с.
12. Календарець українського кооператора на 1933 рік/ Ревізійний Союз Українських Кооператив у Львові.— „Бібльос“.— Львів, 1932.— 180 с.
13. Кіцера О. Контрактура (Легенда ХХ століття) / О. Кіцера // „Проща“ (проза, есе, переклади).— Покрова.— Львів, 2002.— С.89—102.
14. Корсак І. Тиха правда Модеста Левицького / І. Корсак // Ярославів Вал.— Київ, 2009.—166 с.

15. Кравець А. Медики у визвольних змаганнях українського народу / А. Кравець // Нова медична бібліотека: випуск 14.— Галицька видавнича спілка.— Львів, 2010.— 177 с.
16. Левін К. Мандрівка крізь ілюзії/переклад з англійської / К. Левін // Свічадо.— Львів, 2007.— 478 с.
17. Лікарі УПА — воїни без меча. Набір світлин. Підбір текстів: Я. Ганіткевич, А. Кравець, З. Служинська // НТШ, Львів.— 2010.
18. Українські січові стрільці Людвік Розенберг та Яків Насс: інтерв'ю з проф. Ярославом Дашкевичем [Електронний ресурс] / Я. Дашкевич.— Режим доступу: <http://www.jewishheritage.org.ua>
19. Підгородецький В. Ми йшли дорогою Христа / В. Підгородецький // Спогади повстанця і політ'язня: Державність.— 1993.— №2.— С.45—48.
20. Стецишин О. Українські ландскнехти / О. Стецишин // Український тиждень.— 2013.— №24(292).— С. 38—41.
21. Тинченко Я. Еврейские формирования Западной Украины-2 (Електронний ресурс) / Я. Тинченко.— Режим доступу: joanerges.livejournal.com/516544.html.
22. Томюк І. Добровольці єврейського походження в галицьких військових формаціях доби українських визвольних змагань (1914—1920 рр.) [Електронний ресурс] / І. Томюк, Ю. Опельбаум.— Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/.../198—212.pdf
23. Трофімова Н. Моральна претензія Семена Глузмана / День.— 2003.— №117 / [Електронний ресурс] / Н. Трофімова.— Режим доступу: biletskyj.blogspot.com/2008/12/blog-post_09.html
24. Фішбейн М. Єврейська карта в російських спецопераціях проти України / М. Фішбейн // Універсум.— 2009.— №7—8.— С.11—14.
25. Халак Н. Єврей Арнольд Марголін — дипломат Української Народної Республіки / Н. Халак // Вісник Львівського Університету: Суцця філологічна.— 2011.— Вип.53.— С.80—87.
26. Шанковський Лев Українська Галицька Армія: воєнно-історична студія / Л. Шанковський // НТШ-Львів.— 1999.— 397 с.
27. Kozuszek W. Jan Mikulicz-Radecki 1850—1905 Współtwórca nowoczesnej chirurgii / W. Kozuszek // W-wo Uniwersytetu Wrocławskiego.— Wrocław, 2003.— 280 s.
28. Lem S. Szpital Przemienienia.— W-wo Literackie.— Kraków.— 2001.— 222 s.
29. Zöchling Ch. Iwan Franko:Denkmalstreit um ukrainischen Nationalhelden. [Електронний ресурс].— Режим доступу: www.profil.at/articles/1343/560/368421/Iwan-franko-denkmalstreit-nationalhelden.

Olexander KITSERA

**ARE THE UKRAINIANS ANTISEMITES
(THE TEACHER AND DOCTOR'S VIEW)**

Based on the memoirs of parents, teachers and friends, as well as a number of publications, the author create his views on the history of Ukrainian-Jewish relations in Ukraine, in particular — in Galicia, especially — in terms of doctor. The author remembers his fellow teachers and Jewish doctors, who carried the poorest segments of the Jewish population, the role of Metropolitan Andrey Sheptyts'kyi and his entourage to save Jews. However, the author is criticizing publications of Jewish authors, which are intended to cast doubt on the Ukrainian people, and to create Ukrainian-antysemit image.